This article from Netherlands Journal of Legal Philosophy is published by Boom juridisch and made available to anonieme bezoeker

Bijdragen

Lettres Persanes 1. De jury van Dutroux

M. Adams*

> Artikel 150 van de Belgische Grondwet: *'De jury wordt ingesteld voor alle criminele zaken, alsmede voor politieke misdrijven en drukpers-misdrijven, behoudens voor drukpersmisdrijven die door racisme of xenofobie zijn ingegeven.'*

Het is de lezer ongetwijfeld niet ontgaan: de voorbije maanden werd in België uiteindelijk het 'proces van de eeuw', het proces Dutroux dus, gevoerd. De man die België en zijn justitie op zijn grondvesten heeft doen schudden, stond zo'n acht jaar na de feiten terecht. Het proces heeft niet alleen België in de ban gehouden. Aarlen, het plaatsje in de Ardennen waar het proces heeft plaatsgevonden, werd overspoeld door de in groten getale opgekomen internationale pers.

Over Dutroux zelf, en wat zijn daden en proces hebben geleerd over het functioneren van de Belgische justitie, wil ik het niet hebben. Op het moment dat ik deze brief schrijf, maart 2004, is het proces zelf trouwens nog maar net gestart. De verwachting is dat het in ieder geval tot midden juni zal duren. Waar ik het wel over wil hebben, is de methode door middel waarvan Dutroux wordt berecht. Ik vermoed dat dit voor de Nederlandse lezer iets exotisch moet hebben gehad, omdat een zogenoemd Assisenhof het eindoordeel zal uitspreken. Dat betekent dat het een volksjury is geweest die zich over schuldvragen én strafmaat heeft uitgesproken. Vaak wordt over juryrechtspraak wat lacherig gedaan (hoewel nauwelijks in België zelf overigens), soms roept het bestaan ervan zelf verontwaardiging op. In ieder geval treft men bij diegenen die het fenomeen kennen noch lusten al eens een *Pavlov-reflex* aan: al spoedig worden kwalificaties als 'populisme', 'amateurisme', 'volksverlakkerij' en/of 'ondemocratisch'

* Faculteit Rechten van de Universiteit Antwerpen.

This article from Netherlands Journal of Legal Philosophy is published by Boom juridisch and made available to anonieme bezoeker

gebruikt. Dergelijke kwalificaties zijn dan meestal gespeend van enige bewijsvoering, bedoeld als gezagsargumenten die blijkbaar geen nadere duiding nodig hebben. De vraag die desondanks pertinent blijft is of de vermelde kwalificaties terecht worden gebezigd.

Eerst wat feiten. De Franse revolutionaire grondwetgever van 1789, van wie ook de Belgen de jury cadeau hebben gekregen én dankbaar aanvaard, voerde de jury in na een lange periode van politieke onderdrukking in het *Ancien Régime*, waarin de meerderheid van de strafprocessen ofwel politiek beïnvloed waren of niet voldeden aan de eisen die in een rechtsstaat aan een strafproces worden gesteld. De rechter werd gezien als 'bouche du roi'. In die zin is het Assisenhof, product van Verlichtingsdenken, totstandgekomen als een alternatief voor een elitaire magistratuur, die niet de wil had of niet bij machte was de burgers een eerlijk proces te garanderen. Het wantrouwen tegenover professionele rechters was in ieder geval enorm groot. Vandaar: de macht aan het volk! Hoe dan ook, er zijn twaalf door het lot aangewezen juryleden (alsmede twaalf plaatsvervangers), die tijdens een ononderbroken en essentieel mondeling gevoerde procedure antwoord moeten geven op de schuldvra(a)g(en). Deze vragen worden door de voorzitter-beroepsrechter opgesteld, en dienen in een geheime stemming met een eenvoudig 'ja' of 'neen' te kunnen worden beantwoord. De voorzitter, die een grote vrijheid geniet bij het leiding geven aan het proces, kan op eigen initiatief of op verzoek van een der partijen bijkomende vragen opstellen, voor zover die tenminste voortvloeien uit de debatten. Bij staking van stemmen (6/6) gaat de beschuldigde vrijuit. Bij een krappe meerderheid (7/5) beraadslagen de drie beroepsrechters of ze zich bij meerder- dan wel minderheid aansluiten. Het resultaat van de stemming wordt in openbare zitting en in afwezigheid van de verdachte voorgelezen door de voorman van de jury. Vervolgens wordt in aanwezigheid van de verdachte het uiteindelijke vonnis voorgelezen door de griffier. Na een schuldigverklaring nemen de juryleden, in samenspraak met de drie beroepsleden van het Hof, een beslissing over de strafmaat. Het vonnis wordt niet gemotiveerd, en beroep tegen een beslissing van een assisenjury is niet mogelijk. Cassatie natuurlijk wel, maar dat zal dan veelal gaan over procedurele aangelegenheden. Het Assisenhof is overigens geen permanent rechtscollege, maar wordt samengesteld telkens er beschuldigden naar worden doorverwezen. Zoals uit het in de aanhef al aangehaalde artikel 150 van de Belgische Grondwet blijkt, wordt het slechts ingericht voor de politieke en drukpersmisdrijven (die formeel nauwelijks voorkomen), en voor 'criminele zaken'. De laatste categorie is door middel van een aantal wetgevende ingrepen gereduceerd tot die feiten die strafbaar zijn met een straf die de twintig jaar overtreft. Dat is het zwaardere werk dus.

This article from Netherlands Journal of Legal Philosophy is published by Boom juridisch and made available to anonieme bezoeker

In een mooi artikel dat John Griffiths in het *Nederlands Juristenblad* van 1995 publiceerde ('De jury als spiegel voor Nederland'), argumenteert deze met een ijzeren logica dat de argumenten die veelal tegen juryrechtspraak worden gehanteerd, van twijfelachtig allooi zijn. Sterker nog, de meeste argumenten kunnen ook in hun tegendeel verkeren. Zo zou volgens sommigen de professionele rechter een bijzondere juridische deskundigheid bezitten, nodig om strafprocessen te beslechten. Inderdaad, die deskundigheid zou aanwezig kunnen zijn, maar of die ook nodig is, is een andere vraag. Een jury hoeft zich immers slechts uit te spreken over de feiten, iets waarvoor weinig juridische deskundigheid vereist is. Een ander argument luidt dat de professionele rechter meer rationeel is, en dus minder emotioneel. Bewijs daarvoor is echter nooit geleverd, en het is maar de vraag of het nodig is dat men de emoties wegstopt. Zullen de gruwelijkheden die Dutroux – de man heeft een heel deel van zijn daden nooit ontkend overigens, maar schuift de verantwoordelijkheid ervoor op anderen – en zijn kompanen hebben verricht de meest kille rechter onberoerd laten? Emotie en recht kunnen *in deze context* best samengaan, zolang de emotie maar voornamelijk het resultaat is van inzichten die steunen op feiten. Volgende argument dan, dat veelal impliciet wordt gehanteerd: de rechter is intelligenter dan het gemiddelde jurylid, en *dus* beter te vertrouwen. Dit is, zelfs als het uitgangspunt van de stelling feitelijk juist is, een vals contra-argument, steunend op een heel aantal impliciete vooronderstellingen waarvan het belang nauwelijks scherp te definiëren valt. In ieder geval valt uit het vele empirisch onderzoek naar het functioneren van een jury niet te achterhalen dat professionele magistraten beter over feiten kunnen oordelen dan gewone burgers.

De wenselijkheid van juryrechtspraak lijkt niet zozeer afgeleid te kunnen worden uit het antwoord op de stellingen die zojuist op een rijtje werden gezet. Daarom moeten we dus te rade gaan bij andere, eerder rechtspolitieke argumenten. Griffiths argumenteert dat de jury wel degelijk zinvol een plaats kan hebben in een rechtsbestel, indien het tenminste past in de politieke cultuur van een bepaalde samenleving. De jury als uitdrukking van de *Volksgeist*. Hier, in deze context, valt daar wat voor te zeggen. Alleszins past zo bezien de juryrechtspraak in de Amerikaanse traditie van directe democratische participatie van het volk op allerlei vlak, en is de jury tevens een onlosmakelijk onderdeel geworden van de Belgische samenleving.

En hoe zit het met het democratisch gehalte van juryrechtspraak? Democratie is, naar de befaamde uitdrukking van W.B. Gallie, een wezenlijk betwist begrip. Dat zijn begrippen 'the proper use of which inevitably involves endless disputes about their proper uses on the part of their users'. De

This article from Netherlands Journal of Legal Philosophy is published by Boom juridisch and made available to anonieme bezoeker

essentie ervan ligt in een *strijd om betekenis*, eerder dan in een empirische of positivistische referentie. De verschillende personen of partijen die het begrip gebruiken, hebben dus onderling verschillende opvattingen over het correcte gebruik of de juiste interpretatie ervan. Democratie is in abstracto gezien geen eendimensionaal begrip, maar heeft vele associatieve betekenissen. Het gevolg is dat algemeen aanvaarde criteria voor het gebruik ervan door de verschillende deelnemers aan het democratiedebat op verschillende wijze worden gewogen, en dat elementen die door de enen als essentieel worden ervaren, voor de anderen eerder marginaal of zelfs volstrekt irrelevant zijn. Een antwoord op de vraag of de jury een instituut is dat de democratie bevordert hangt daarmee dus af van het democratiebegrip dat je hanteert. Dit betekent dat ik hier minstens duidelijk zou moeten maken welk soort van democratiebegrip ik hanteer, en of de jury dat soort van democratie kan bevorderen.

Vat men democratie op als directe volkssoevereiniteit, of voelt men zich aangesproken door de klassieke Griekse idealen die leren dat het behoren tot en leven voor zijn *polis* de bekroning van het menszijn is, dan lijkt juryparticipatie de ultieme belichaming van je democratische burgerplicht. Voel je je echter meer aangesproken door het idee dat in een democratie reflexieve bemiddeling tussen volk en beslisser altijd nodig is om tot rationeel verantwoorde resultaten te komen, dan staat de jury laag op de democratische ladder. Ben je, om nog eens een voorbeeld te geven, van mening dat de kracht van een democratie erin gelegen is dat burgers zich door participatie aan het openbare leven kunnen ontwikkelen tot deskundigen, een argument dat J.S. Mill hanteerde in het vijfde hoofdstuk van zijn *On Liberty*, dan is juryparticipatie opnieuw een effectief middel om 'het democratische' tot bloei te laten komen.

Zelf zou ik willen terugkoppelen naar de opvatting van de zojuist al vermelde Gallie: het feit dat er verschillende meningen bestaan over de inhoud van het begrip 'democratie' wil natuurlijk niet zeggen dat het betekenisloos is (uit Gallies opvatting volgt dat mijns inziens ook niet). Betekenisstrijd over democratie heeft alleen dan maar zin wanneer er 'iets' is dat alle deelnemers aan de discussie als uitgangspunt aanvaarden. Anders is die discussie zelf zonder betekenis. Mijn stelling nu is dat de vertrouwensrelatie tussen burger en overheid het uitgangspunt van iedere opvatting van democratie vormt, en dat de discussie dus eigenlijk gaat over de vraag hoe, door middel van welke methode, die vertrouwensrelatie het best valt te bewerkstelligen. Zo bezien gaat de vermelde betekenisstrijd eigenlijk vooral over waarom datgene waarover consensus bestaat (dat is de vermelde

This article from Netherlands Journal of Legal Philosophy is published by Boom juridisch and made available to anonieme bezoeker

vertrouwensrelatie dus), voor eenieder om verschillende redenen nog niet voldoende is om van democratie te kunnen spreken; over wat er *aan extra's* nodig is om van een minimale betekenis van democratie te kunnen spreken. Hoe dan ook, vanuit het gezichtspunt van de vermelde vertrouwensrelatie lijkt er niet noodzakelijk een probleem met het bestaan van juryrechtspraak.

Met dit alles is natuurlijk niet gezegd dat juryrechtspraak noodzakelijk goed functioneert. Een oordeel daarover is afhankelijk van een analyse van de situatie in casu (België, Verenigde Staten, Frankrijk...). Een conclusie die mijns inziens wel kan worden getrokken uit het voorgaande is dat de principiële argumenten tegen de jury op zichzelf genomen geen toegevoegde waarde hebben in vergelijking met de principiële argumenten vóór juryrechtspraak. Een andere conclusie is dat juryrechtspraak niet noodzakelijk ondemocratisch is.

Wat ten slotte België betreft, ben ik van mening dat er momenteel argumenten bestaan tegen juryrechtspraak, of, zoals sommigen bepleiten, een uitbreiding daarvan. Dat heeft alles te maken met het tijdsintensieve karakter ervan. Want ondanks dat het proces Dutroux zelf *extreem* lang duurt, is ieder assisenproces een werk van lange adem. Dat heeft veel te maken met het feit dat de assisenprocedure strikt mondeling verloopt en dat ten overstaan van de jury het gehele gerechtelijk onderzoek moet worden overgedaan. In ieder geval is op dit moment de assisenrechtspraak te Gent, om maar één voorbeeld te noemen, al volgeboekt tot 2010! Dat is een groot probleem. Want een (straf)rechtssysteem heeft er ook iets bij te winnen om als een doelmatig systeem te boek te staan. En uiteraard dient die doelmatigheid vorm te krijgen binnen de grenzen van de rechtsbeschermende functie die het strafrecht ook en misschien zelfs vooral heeft of moet hebben (ook voor de dader). Dat is een vereiste van de rechtsstaat. Maar een rechtsstaat vereist evenzeer dat gerechtelijke procedures worden afgehandeld in een behoorlijke termijn, en, laat ik me eufemistisch uitdrukken, daar is vandaag in België niet echt sprake van.